



# Vývojová psychologie

Kristýna Balátová

## *Období dospívání (pubescence, neboli puberta a adolescence)*

- o Biologické- první známky pohlavního zrání (objevení prvních sekundárních pohlavních znaků) - dovršení plné pohlavní zralosti
- o Psychické- pudové tendence, emoční labilita, nástup vyspělého (formálně abstraktního) myšlení
- o Jedinci velice kritičtí vůči sobě i ostatním
- o **Sekulární akceleraace** - urychlování růstu a vývoje v průběhu staletí + mentální zrání (vzestup IQ průměrně o 10 bodů během 30 let) ; zkracování období dětství a oddálení nástupu plné dospělosti

- o **období pubescence** – 11 – 15 let
  - o *fáze prepuberty* (první pubertální fáze) první známky pohlavního dospívání- menstruace u dívek a 1. poluce u chlapců (Dívky: 11 – 13 let, Chlapci o 1- 2 roky později)
  - o *fáze vlastní puberty* (druhá pubertální fáze) po dokončení prepuberty- dosažení reprodukční schopnosti (Dívky: 1-2 roky po 1. menstruaci)  
Obecně 13 –15 let
- o **období adolescence** –15 –20 (resp.22) let- Plná reprodukční zralost a dokončeny tělesný růst (erotické vztahy + změny v sebepojetí)

- o E.H. Erickson- období psychosociálního moratoria (=čas a ochrana k postupnému zvládnutí všech společenských úkolů)
- o přechod k samostatnosti, odpovědnosti, nezávislosti, tvorba společensky významných produktů a hodnot, samostudium, sebevýchova, větší respekt vůči vlastní, stále propracovanější struktuře vnitřních subjektivních kritérií

- o **PUBERTA** – disharmonie fyzická i psychická + zvýšení sociálních nároků- nevyváženost reakcí i výkonů
- o **ADOLESCENCE** - vrcholné dospívání- optimální poměr socializace a individualizace osobnosti
- o **Charakteristiky** dospívání: -emoční labilita, časté a nápadné změny nálad, impulsivita jednání, nestálost a nepředvídatelnost reakcí a postojů



- o období tzv., „bouří a krizí“, vulkanismus-  
zvýšená unavitelnost, obtíže při  
koncentraci, drobné neurovegetativními  
poruchy ...
- o Edukace- obtíže při koncentraci  
pozornosti, spojené s emoční nestálostí-  
ztížení učení a výkyvy ve školním  
prospěchu
- o dospívající- nejistota a pochyby o  
postavení ve společnosti

- o **Freud - psychoanalytické teorie** – role biologických faktorů (genitální fáze)
- o rychlý rozvoj motorických dovedností (síla, hbitost, jemná pohybová koordinace a rovnováha), percepčních (vizuální vnímání – abstraktní myšlení, snižuje se eidetická schopnost) a ostatních (řeč, schopnost „učit se“) schopností, které jedince vedou k hlubším zájmům (o sport, film, hudbu...)

- o u pubescentů- povrchní a nepřesné pozorování, zjednodušené a ukvapené závěry a netrpělivost při shromažďování faktů
- o X
- o u adolescentů- schopnost abstrakce i bohatší zkušenosti- orientovat se na podstatné



- o nové uplatnění názornosti- stabilizace individuálního kognitivního stylu
- o **Pozornost** : pubescenti- se zpravidla zhoršuje x adolescenti- schopni vést svoji pozornost objektivní významnosti
- o **Paměť** : pubescenti- návrat k překonané mechanické paměti;

- o Adolescenti- využívají dosaženou úroveň myšlení, logiky na základě vlastního porozumění- aktivně přiřazují nové informace, vytvářejí kognitivní mapy...
- o X
- o Pubescenti- převládá myšlení konvergentní, (adolescenti- převaha divergentního)

# *Kognitivní vývoj*

---

- o pracovat s pojmy, vzdálenými smyslové zkušenosti; obecnější a abstraktnější; tvoření pojmů nezávislé na názorných předlohách, rovina symbolického uvažování- abstraktní pojmy jako spravedlnost, pravda, právo atd.
- o řešení problému- ne jediné řešení, alternativy + systematické hodnocení

- o vytváření domněnek- nemusí jít o reálnou skutečnost- pouze možné (popř. fantastické) + srovnání skutečného s pouze myšleným
- o aplikace logických operací nezávisle na obsahu soudů- pochopení algebry či fyzikálních zákonitostí
- o myšlení o myšlení- soudy o soudech= metakognice

- o Piaget - **stadium formálních operací** - konkrétní operace samy jako objekt dalších operací
- o nový způsob morálního hodnocení- soudy, které berou ohled na druhého- uplatnění principu vzájemnosti (reciprocity) a principu spravedlnosti.
- o v pubertě nahradí *centrifugální* tendence (orientace na vnější svět) tendenci *centripetální* (orientace na sebe).



# Emoční vývoj a socializace

- o Emotivní funkce- sebezpozorování, egocentrismus, nestabilní obraz Já a sebehodnocení, ostýchavosti
- o Pocit- špatné mínění vrstevníků- depresivní stavy (děvčata silněji)- labilita nálad, negativistické projevy x postupné vyhraňování a stabilizace cílů i hodnot- vyšší integrovanost, ovládání se
- o Pubescenti- extrémní stanoviska v protikladných kategoriích s nepřiměřenými nároky;
- o Dospívající- citliví na neshody mezi slovy a činy

- o Havighurst- vývojové úkoly v dospívání: uvolnění přílišné závislosti na rodičích **x** diferencovanější a významnější vztahy s vrstevníky obojího pohlaví
- o **emancipace od rodiny** - čím hlubší a jistější vztahy dítěte s rodiči- snáze proces emancipace pro osobní zrání
- o přemístění citových vztahů- přehánění rozdílů v názorech a hodnotách rodičů a nových osob (vrstevníci)- revolta, kritika rodičů, stud za projevy jejich lásky, odmítání kontroly- Potíže: nepodaří se uvolnit z přílišné závislosti; různé reakce (denní snění, láska obrácena v nenávisť, regrese k infantilní závislosti, uzavření vůči vrstevníkům apod.- závisí od typu osobnosti;

- o Stádia rozšiřování vztahů :
- o **Skupinová izosexuální fáze** – období puberty – skupiny složené z jedinců stejného pohlaví x jedinci opačného pohlaví aktivně odmítání
- o **Individuální izosexuální fáze** – intimní párové přátelství, styk ve skupině neuspokojuje- výměna vlastních pocitů a osobní zkušenosti, svěřování se a sdílení nejsoukromějších pocitů druhého (přítele)

- o **Přechodná etapa** – zájem o druhé pohlaví (tápavý, bázlivý) – Chlapci i dívky ve skupině- zájem jen „na dálku“ (flirtování, vtipkování)
- o **Heterosexuální fáze polygamní** – přelom pubescence a adolescence- skutečné vztahy mezi chlapci a dívkami- zvědavost a přání o vlastní ceně a přitažlivosti
- o **Etapa zamilovanosti** – (konec adolescence, práh dospělosti)- vztah- hluboká vázanost, porozumění a oddanost, založená na shodných či doplňujících se rysech

## *Sexualita v období dospívání*

- o „Dospělost bez dospívání“ - *sexuální život bez žádoucího emočního stabilního pouta- povrchně do světa dospělých*
- o Sexualita v primitivní formě již dříve než v období dospívání
- o V tomto období- tyto erotické aktivity:
- o *Autoerotické praktiky* (nejen mezi chlapci)



- o První zkušenost s *heterosexuálními styky*- 14. – 16. rok: (polibek – francouzský polibek –dotýkání se ňader přes oděv – petting /nejprve s aktivitou chlapce, poté i dívky/– koitus)- časový úsek různě dlouhý
- o Weiss, Zvěřina (1994)–průměrný věk 1.koitu je u dívek 17, 35 a u chlapců 17,18 let

- o Časnější zahájení sexuál. života spojeno s kouřením cigaret (marihuany) a abusem alkoholu
- o Motivace pro první sex: - u chlapců zvědavost, u dívek zvědavost + emoční vazba
- o trend- *klesá věk prvního pohlavního styku a současně se srovnává doba 1. koitu u obou pohlaví*- důsledek překonávání stereotypů
- o *Předmanželské* sexuální zkušenosti univerzální- Sex až po svatbě naprosto výjimečně

# *Vůle a motivace*

- o Pubescenti- plnohodnotné volní úsilí, ne vždy potřebná odpovědnost
- o Dívky adaptivnější- méně vyhraněné zájmy x chlapci specifičtěji- technické, sportovní a jiné oblasti
- o Vznik a stabilizace osobité struktury dílčích cílů, ovlivněné i aspiracemi
- o Chování adolescentů- větší jistota- vzrůstá váha a prestiž odborného vzdělávání a profesionální přípravy.
- o Vznik hierarchie životních hodnot

- o **Rodina**- formující sociální prostředí:  
dospívání - nová kvalita vztahů, potřeba povzbuzení, citového zázemí i soukromí
- o **Vrstevníci**- nezastupitelný faktor vývoje:  
relativní nezralost při hodnocení druhých (povrchní hlediska), preference interakčních vlastností x skutečné schopnosti, znalosti či charakter;  
postupně větší empatie, diferencovanost a adekvátnost při hodnocení druhých

# *Volba povolání*

- o Dospívání- příprava na povolání x **volba povolání**- puberta- zájmová šíře, nevyhraněnost, kolísání a oddechový ráz zájmových aktivit, osobní motivace, nerealistické představy
- o Chlapci- zralejší přístup x dívky orientovány na mezilidské vztahy- ne uvědomělá odpovědnost
- o propojení hlediska jedince (uspokojení z povolání) a hlediska společnosti (dobrý pracovník)



- o Jaide (1961) 3 typy volby povolání:
- o **Typ A** – na základě přání a rozhodnutí rodičů či vnějších okolností bez zřetele na vlastní zájmy a sklony.
- o **Typ B** –Jedinec má určitá přání, ale nejsou cílena na u konkrétní povolání. Rozhodnutí vzniká pod vlivem tlaku okolí.
- o **Typ C** –podle osobního plánu založeného na osobních cílech, často předem promyšlených.

- o Nejvíce se v populaci vyskytuje typ B (asi 50%).
- o Často- nejasné, falešné představy a nedostatek informací o budoucím povolání; nutné ve shodě se schopnostmi, dovednostmi a dalšími osobnostními předpoklady
- o nejistota z výběru profesní orientace- nespokojenost z výběru- ze škol odcházejí (souvisí sebepojetí)

# Vývoj sebepojetí

- o **Jáství** = struktura a organizace složek Já; komplexní útvar, zahrnující aspekt 1) poznávací, 2) emocionální i 3) snahový. Funkce všech složek Já vykazují v průběhu dospívání těsnou souvislost a dynamickou zpětnou vazbu sloužící vzájemné vyváženosti a harmonizaci.
- o vývojový úkol (Havighurst) - dosažení jasného a stabilního pocitu vlastní **identity**. (Kým jsem? Jaký jsem? Kam patřím? Kam směřuji? Jaké hodnoty jsou v mém životě nejvýznamnější?)
- o souvisí s vývojem sebepojetí: hledání identity- aktivní proces (sebepoznávání, sebeutváření); sebehodnocení na počátku dospívání prudce klesá a teprve kolem 15/16 roku začíná pozvolna narůstat (dle druhých soudí sebe). Experiment: různé postoje, výrazy obličeje, změna rukopisu, snaha být sám sebou, blížit se svému ideálu a směřovat zvoleným směrem... hodnocení vlastního vzhledu (pečlivě se stará);

- o jedinci s nízkým sebehodnocením- silné negativní hodnocení (často těla)- poruchy příjmu potravy
- o Morálka- **postkonvenční** úroveň:  
absolutní- normy pro všechny,  
nekompromisně za všech okolností
- o Nalézt identitu= odlišit se od druhých-  
spojeno se snahou o větší samostatnost,  
nezávislost na rodičích a společenské  
uplatnění

# Specifické problémy v období dospívání

- o **Rozpor mezi fyzickou a sociální zralostí –** Sekulární akcelerace vliv na posun dolní hranice dospívání; Složitost společenských požadavků a nároky na profesionální vzdělání- oddálení sociální zralosti. Př. Výrazné v oblasti sexu- jedinec se cítí být zralý a touží po něm, ale ze společenských důvodů jej musí odkládat.
- o **Rozpor mezi rolí a statusem –** Sociální status je souborem práv a povinností, jež určují postavení jedince ve společenské hierarchii. Sociální role= chování pro určitou pozici ve společnosti. (dříve status = role) x dnes rozpory- očekávání vospělého a odpovědného chování dospělého (role), avšak práva a povinnosti neodpovídají (status)



- o **Rozpor mezi hodnotami mladé a starší generace**  
– technické, vědecké a společenské změny- rozpory v názorech, hodnotách a postojích- tzn. starší generace lpí na svých hodnotách a mladá si hledá nové
- o **Rozpor mezi hodnotami rodiny a vnější společnosti** - rozpor mezi charakterem citových vztahů v rodině během celého vývoje- v dospívání kritický; Dospívající nevázan na normy a postoje rodičů- Kritizuje, revoltuje, ale je na nich závislý. Stále potřebuje výchovný přístup (= taktní vedení, prostor pro rozhodování, trpělivost a tolerance), příležitosti ke skutečné intimitě, podporování pozitivní aktivity, uznání silných stránek a hodnot pro druhé, podporování emancipační snahy